

Agata Marcysiak
Adam Marcysiak
Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach

Zakres zróżnicowania poziomu dochodów z gospodarstwa rolnego w układzie regionalnym

RANGE OF DIFFERENTIATION INCOMES LEVEL OF AN AGRICULTURAL FARM IN REGIONAL SCHEME

Celem opracowania jest ukazanie zakresu zróżnicowania sytuacji dochodowej gospodarstw rolnych w układzie regionalnym. Podstawową kategorią ekonomiczną był dochód z gospodarstwa rolniczego. Obliczeń tej kategorii dochodu dokonano metodą stosowaną w europejskim systemie rachunkowości rolnej FADN (Farm Accountancy Date Network). Najwyższy poziom dochodu z gospodarstwa rolniczego osiągnięto w regionie Pomorze i Mazury. Regionem o najniższym poziomie dochodu rolniczego była Małopolska i Pogórze. Wynikało to ze zróżnicowania struktury agrarnej polskiego rolnictwa

Słowa kluczowe: poziom dochodu, zróżnicowanie dochodowe, region

Wstęp

Wraz z przystąpieniem Polski do UE zmianie uległy czynniki kształtujące dochody rolników. Obok tradycyjnych (konwencjonalnych) czynników, takich jak: fizyczne rozmiary produkcji, ponoszone nakłady, relacje cen rolnych, pojawiły się płatności bezpośrednie oraz płatności z tytułu uczestnictwa w programach rolno-środowiskowych, restrukturyzacyjnych i modernizacyjnych [Kowalski 2013]. Rola tych transferów w kształtowaniu dochodów rolników niepomierne wzrosła. Znajduje to potwierdzenie w roli interwencjonizmu państwowego w wspieraniu poszczególnych działów gospodarki [Milewski 2005].

Objęcie polskiego rolnictwa mechanizmami WPR stworzyło możliwości poprawy sytuacji dochodowej rolnictwa. Wynikało to przede wszystkim z:

uruchomienia płatności bezpośrednich, wpływających wprost na dochody rolników,
uruchomienia programów rolno-środowiskowych oddziałujących bezpośrednio i pośrednio na dochody rolników,

wsparcia przekształceń i przemian na wsi w ramach polityki regionalnej wpływających pośrednio na poprawę sytuacji dochodowej ludności rolniczej,

objęcia polskiego rolnictwa regułami wspólnego, jednolitego rynku oddziałującymi na wielkość i strukturę produkcji rolnej oraz na ceny rolne [Zegar 2008].

Realizując programy pomocy dla rolnictwa i obszarów wiejskich Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa od początku swej działalności do końca 2012 roku wypłaciła beneficjentom ponad 179 mld zł. Z tej kwoty na systemy wsparcia bezpośredniego przeznaczono 87 mld zł. W samym tylko 2012 roku Agencja wypłaciła 25,9 mld zł [Informacja z realizacji zadań...2013].

Po dwóch latach poprawy opłacalności produkcji w 2012 rynkowe uwarunkowania produkcji rolniczej pogorszyły się. Dynamika wzrostu przeciętnych cen towarów zakupowanych na cele produkcyjne i inwestycyjne (106,5%) była wyższa od dynamiki wzrostu cen produktów rolnych sprzedawanych przez gospodarstwa indywidualne (104,2%). W rezultacie wskaźnik relacji tych cen („nożyce cen”) wyniósł 97,8 wobec 107,3 w 2011 roku i 110,2 w 2010 roku [Kowalski 2013]. Uwarunkowania te nie pozostały także obojętne na skalę zróżnicowania poziomu dochodów pomiędzy gospodarstwami, jak i w układzie regionalnym.

Metodyczne aspekty opracowania

Celem niniejszego opracowania jest próba ukazania zakresu zróżnicowania sytuacji dochodowej gospodarstw rolnych w układzie regionalnym.

Materiałem badawczym są dane o gospodarstwach, które prowadziły rachunkowość rolną dla potrzeb Instytutu Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej. Analizą objęto rok 2012. W chwili przygotowywania opracowania były to najbardziej aktualne dane.

Podstawową kategorią ekonomiczną, przyjętą dla potrzeb procesu badawczego, był poziom dochodu z gospodarstwa rolniczego. Obliczeń tej kategorii dokonano metodą stosowaną w europejskim systemie rachunkowości rolnej FADN (Farm Accountancy Date Network). Funkcjonuje on w oparciu o Wspólnotową Typologię Gospodarstw Rolnych (WTGR). Jest to ujednoczony system klasyfikowania gospodarstw rolnych UE według ich wielkości ekonomicznej i typu rolniczego [Goraj, Mańko 2009]. Zasady klasyfikacji gospodarstw zostały precyzyjnie określone i po raz pierwszy formalnie ustanowione Decyzją Komisji (EWG) 78/463/EEC z dnia 7 kwietnia 1978 r.

Do 2009 roku we WTGR miała zastosowanie metoda wykorzystująca koncepcję Standardowej Nadwyżki Bezpośredniej (SGM). Dla potrzeb klasyfikacji gospodarstw do wyrażenia wielkości ekonomicznej stosowano Europejską Jednostkę Wielkości (ESU), stanowiącą równowartość 1200 euro Standardowej Nadwyżki Bezpośredniej. Rok 2010 stał się rokiem przełomowym w typologii z uwagi na uwarunkowania, jakie zapanowały w sektorze rolnictwa. Jedną z tych zmian było wprowadzenie Standardowej Produkcji (ang. Standard Output – SO) w miejsce Standardowej Nadwyżki Bezpośredniej [Współczynniki Standardowej...2013]. Aktem prawnym ustanawiającym aktualną WTGR (w tym metodykę obliczania SO) jest rozporządzenie Komisji nr 1242/2008 z 8 grudnia 2008 r. [Commission Regulation...2008]

W analizie zostały uwzględnione dwa parametry służące do oceny stopnia zróżnicowania dochodowego, a mianowicie:

poziom dochodu z gospodarstwa rolniczego w przeliczeniu na 1 gospodarstwo,
poziom dochodu z gospodarstwa rolniczego w przeliczeniu na 1 jednostkę przeliczeniową pracy (AWU).

Gospodarstwa rolnicze będące przedmiotem badań zostały pogrupowane według regionów FADN. Wyróżniono cztery regiony: Mazowsze i Podlasie, Wielkopolskę i Śląsk, Mazury i Pomorze oraz Małopolskę i Pogórze.

Wyniki produkcyjne gospodarstw w układzie regionalnym

Zbieranie danych rachunkowych do celów określenia dochodów rolnych odbywa się w Polsce według zasad w pełni zharmonizowanych z przepisami UE. Przepisy te ustalają tzw. Wspólną Typologię Gospodarstw Rolnych. W odniesieniu do krajów przyjętych do UE w 2004 roku reguluje to Rozporządzenie Komisji Europejskiej nr 730/2004 z dnia 19 kwietnia 2004 roku.

Poszczególne regiony charakteryzują się dużym zróżnicowaniem wyników produkcyjnych (tabela 1).

Tabela 1. Charakterystyka gospodarstw prowadzących rachunkowość rolną w roku 2012 w układzie regionalnym

Wyszczególnienie	Mazowsze i Podlasie	Pomorze i Mazury	Wielkopolska i Śląsk	Małopolska i Pogórze
Liczba gospodarstw w próbie badawczej IERiGŻ	4014	1815	4030	1255
Powierzchnia UR w ha	15,5	39,6	26,1	10,7
Nakłady pracy ogółem w AWU na 1 gospodarstwo	1,71	1,93	1,86	1,63
Plony pszenicy w dt/ha	43,3	52,3	50,7	42,2
Wydajność mleczna krów w litrach	4 459	5167	6 251	3 712
Wartość produkcji rolniczej ogółem w zł	92 684	223 482	195 055	72 744
Koszty bezpośrednie w zł	38 142	99 546	90 064	28 906
Koszty ogólnogospodarcze w zł	17 790	45 365	38 291	15 220
Wartość dodana brutto w zł	55 551	123 424	95 980	41 711

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych IERiGŻ

Średni obszar gospodarstwa prowadzącego rachunkowość rolną dla potrzeb IERiGŻ w 2012 wynosił 19,6 ha UR. Największe gospodarstwa występowały w regionie Pomorza i Mazur (39,6 ha UR), najmniejsze w regionie Małopolski i Pogórza (10,7 ha UR). Z obszarem gospodarstw ściśle związana była wielkość wyników produkcyjnych.

Gospodarstwa pochodzące z regionu Pomorza i Mazur w 2012 roku osiągnęły produkcję rolniczą wynoszącą 223 482 zł i wartość dodaną brutto 123 424 zł na 1 gospodarstwo. Wielkości te były odpowiednio o 3,1 i 2,9-razy większe od średnich dla gospodarstw regionu Małopolski i Pogórza.

Poziom dochodu z gospodarstwa rolniczego

Ziemia, praca i kapitał, będąc podstawowymi czynnikami produkcji tworzą potencjał wytwórczy gospodarstwa rolnego. Czynniki te oraz występujące między nimi relacje określają rozmiary możliwej do osiągnięcia produkcji a także w sposób zasadniczy wpływają na wielkość uzyskiwanego przez rolników dochodu [Klepacki 1997]. Powierzchnia użytków rolnych jest tradycyjnym miernikiem wielkości gospodarstwa rolnego powszechnie uznawanym w literaturze przedmiotu. Zdaniem J.S. Zegara wiel-

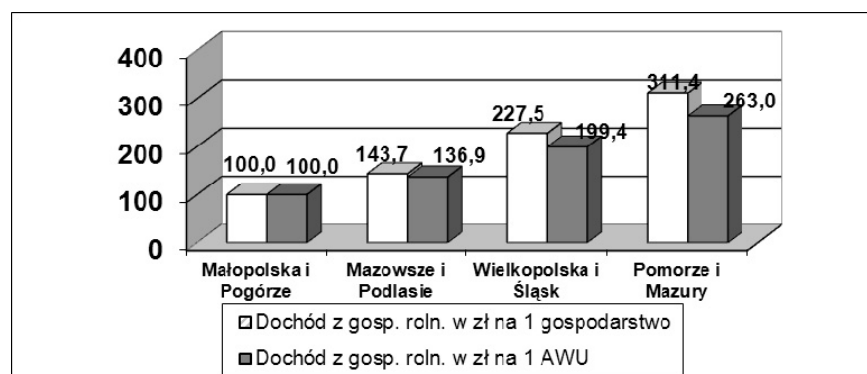
kość obszaru gospodarstwa pozostaje nadal podstawowym kryterium jego siły ekonomicznej [Zegar 2005]. Obszar gospodarstwa determinuje kształtowanie się podstawowych relacji produkcyjno-ekonomicznych, co w efekcie znajduje odzwierciedlenie w uzyskanych dochodach [Kołoszko-Chomentowska 2013].

Oddziaływanie obszaru gospodarstwa na poziom dochodu potwierdzają także dane dotyczące gospodarstw prowadzących rachunkowość rolną dla potrzeb IERiGŻ. W gospodarstwach regionu Małopolska i Pogórze, gdzie średni obszar wynosił 10,7 ha UR, dochód z gospodarstwa rolniczego kształtował się na poziomie 25 264 zł. W regionie Pomorza i Mazur przy obszarze gospodarstwa 39,6 ha wielkość tej kategorii dochodu w przeliczeniu na 1 gospodarstwo wynosiła 78 686 zł (tabela 2).

Tabela 2. Poziom dochodu z gospodarstwa rolniczego w roku 2012 w układzie regionalnym

Wyszczególnienie	Polska	Mazowsze i Podlasie	Pomorze i Mazury	Wielkopolska i Śląsk	Małopolska i Pogórze
Dochód z gosp. rolniczego w zł na 1 gospodarstwo	43 539	36 294	78 686	57 477	25 264
Dochód z gosp. rolniczego w zł na 1 AWU	24 879	21 225	40 770	30 902	15 499

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych IERiGŻ

Rysunek 1. Zróżnicowanie poziomu dochodu z gospodarstwa rolniczego w roku 2012 w układzie regionalnym (Małopolska i Pogórze=100%)

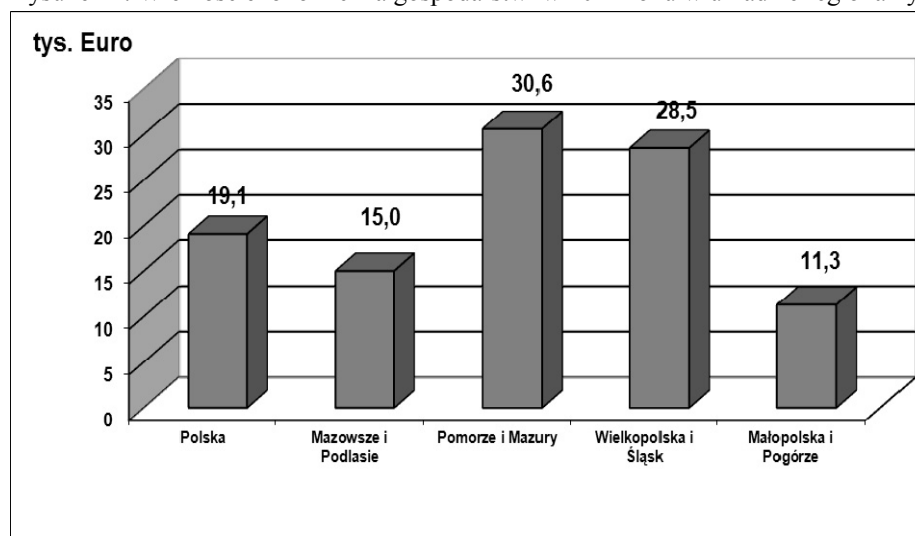
Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych IERiGŻ

Porównując zakres zróżnicowania poziomu dochodu z gospodarstwa rolniczego w układzie regionalnym, w przeliczeniu na 1 gospodarstwo było ono większe niż na jednostkę przeliczeniową pracy (AWU). Przyjmując za 100% poziom dochodu w regionie Małopolska i Pogórze w przeliczeniu na 1 gospodarstwo, w regionie Wielkopolska i Śląsk wyniósł on 227,5% a w regionie Pomorza i Mazury 311,4% (rysunek 1). Skala zróżnicowania odnosząca się do poziomu dochodu w przeliczeniu na jednostkę pracy wyniosła odpowiednio 199,4% i 263,0%.

Zróźnicowanie wielkości ekonomicznej gospodarstw

Wielkość ekonomiczna gospodarstwa rolnego stanowi jedno z kryteriów używanych do charakteryzowania gospodarstw we Wspólnej Typologii Gospodarstw Rolnych UE. Określana jest ona jako suma wartości Standardowych Produkcji (SO) wszystkich działalności rolniczych występujących w gospodarstwie. W klasyfikacji gospodarstw rolnych zostały użyte współczynniki Standardowej Produkcji SO, obowiązujące od 2010 roku. Parametry te zostały obliczone w IERiGŻ-PIB przy udziale ekspertów z IUNG, SGGW oraz z innych instytucji [Floriańczyk 2014]. Wielkość ekonomiczna gospodarstwa wyrażana jest wartością SO w euro.

Rysunek 2. Wielkość ekonomiczna gospodarstw w 2012 roku w układzie regionalnym

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych IERiGŻ

Regionem o najwyższej wielkości ekonomicznej gospodarstw (rysunek 2) było Pomorze i Mazury (30,6 tys. Euro). Na drugim miejscu w tak dokonanym zestawieniu znajdował się region Wielkopolska i Śląsk (28,5 tys. Euro). Najniższą średnią wielkością ekonomiczną gospodarstw charakteryzował się region Małopolska i Pogórze (11,3 tys. Euro).

Oddziaływanie typu rolniczego na dochody z produkcji rolniczej

Kolejnym kryterium stosowanym w klasyfikacji gospodarstw w UE jest typ rolniczy gospodarstwa. Określany jest on na podstawie udziału poszczególnych działalności rolniczych w tworzeniu całkowitej wartości Standardowej Produkcji SO gospodarstwa. Typ rolniczy gospodarstwa odzwierciedla jego system produkcji. [Wyniki standardowe...2014, s. 11].

Tabela 3. Poziom dochodu z gospodarstwa rolniczego według typu rolniczego w 2012 roku

Regiony FADN	Typ rolniczy						
	Uprawy polowe	Uprawy ogrodnicze	Pozostałe trwałe	Bydło mleczne	Zwierzęta przeżuwające	Zwierzęta ziarnożerne	Uprawy i zwierzęta różne
Mazowsze i Podlasie	78 041	42 494	47 882	47 803	20 545	66 946	27 796
Pomorze i Mazury	182 345	44 404	-	76 812	28 976	152 416	46 289
Wielkopolska i Śląsk	119 661	47 597	69 766	75 355	28 847	58 203	44 691
Małopolska i Pogórze	74 739	39 816	37 942	26 631	16 959	49 890	18 796

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych IERiGŻ

Rozpatrując dochód z gospodarstwa rolniczego w przeliczeniu na 1 gospodarstwo według typu rolniczego można stwierdzić, iż najwyższy jego poziom w każdym z regionów występował w gospodarstwach nastawionych na uprawy polowe (od 74 739 zł w regionie Małopolska i Pogórze do 182 345 zł w regionie Pomorze i Mazury). Na drugim miejscu pod względem dochodu uplasowały się gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt ziarnożernych. Sytuacja ta dotyczyła trzech spośród analizowanych regionów. W regionie Wielkopolska i Śląsk drugie miejsce przypadło gospodarstwom z dominacją bydła mlecznego w strukturze produkcji (tabela 3). Dochód w przeliczeniu na jedno gospodarstwo wynosił tutaj 75 355 zł.

Wnioski

Reasumując dotychczasowe rozważania można sformułować następujące wnioski:

W Polsce występuje duże zróżnicowanie struktury agrarnej, wyników produkcyjnych i sytuacji ekonomicznej gospodarstw w układzie regionalnym; potwierdzają to także dane dotyczące gospodarstw prowadzących rachunkowość rolną metodą FADN dla potrzeb IERiGŻ.

Największe gospodarstwa w próbie badawczej polskiego FADN występowały w regionie Pomorza i Mazur (39,6 ha UR), najmniejsze w regionie Małopolski i Pogórze (10,7 ha UR).

Z obszarem gospodarstw ściśle związany jest poziom dochodów z produkcji rolniczej. Przyjmując za 100% poziom dochodu w regionie Małopolska i Pogórze w przeliczeniu na 1 gospodarstwo, w regionie Wielkopolska i Śląsk wyniósł on 227,5% a w regionie Pomorze i Mazury 311,4%. Skala zróżnicowania odnosząca się do poziomu dochodu w przeliczeniu na jednostkę pracy (AWU) wyniosła odpowiednio 199,4% i 263,0%.

Czynnikiem w sposób istotny różnicującym sytuację dochodową gospodarstw okazał się typ rolniczy; najwyższy jego poziom w każdym z regionów występował w gospodarstwach nastawionych na uprawy polowe. Dochód przyjmował tutaj wartość od 74 739 zł w regionie Małopolska i Pogórze do 182 345 zł w regionie Pomorze i Mazury. Na kolejnym miejscu pod względem dochodu w regionie Wielkopolski i Śląska znalazły się gospodarstwa specjalizujące się w chowie krów mlecznych. W pozostałych trzech

regionach FADN były to gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt ziarnożer-nych.

Literatura

- Commission Regulation (EC) No 1242/2008 of 8 December 2008 establishing a Community typology for agricultural holdings - Official Journal of the European Union, L 335, p.3, 13.12.2008
- FLORIAŃCZYK Z, MAŃKO S, KAMBO K., MICHALAK P.: Poziom i struktura dochodów rodzin rolników w gospodarstwach prowadzących rachunkowość w 2012 roku. IERiGŻ, Warszawa 2014, s. 8-12.
- GORAJ L., MAŃKO S., Rachunkowość i analiza ekonomiczna w indywidualnym gospodarstwie rolnym. Difin, Warszawa 2009, 34-41.
- Informacja z realizacji zadań Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa w 2012 roku. Departament Analiz Działalności i Rozwoju ARiMR, Warszawa 2013, 8-11.
- KLEPACKI B.: Produkcyjne i ekonomiczne przystosowania gospodarstw prywatnych do zmian warunków gospodarowania. Wyd. SGGW, Warszawa 1997, s. 124-126.
- KOŁOSZKO-CHOMENTOWSKA Z.: Przyrodnicze i organizacyjno-ekonomiczne uwarunkowania rozwoju rodzinnych gospodarstw rolnych w województwie podlaskim. Monografie i rozprawy Naukowe nr 41 IUNiG Puławy 2013, s. 26-30.
- KOWALSKI A.: Analiza produkcyjno-ekonomicznej sytuacji rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej w 2012 roku. IERiGŻ Warszawa 2013 s 27-35.
- MILEWSKI R., Podstawy ekonomii. PWN Warszawa 2005. 382-389.
- Współczynniki Standardowej Produkcji „2007” dla celów Wspólnotowej Typologii Gospodarstw Rolnych. IERiGŻ Warszawa 2012, 37.
- Wyniki standardowe uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w polskim FADN w 2012 roku. IERiGŻ, Warszawa 2014, s.11.
- ZEGAR J.S.: Dochody w rolnictwie w okresie transformacji i integracji europejskiej. IERiGŻ, Warszawa 2008, s. 120-134.
- ZEGAR J.S.: Integracja europejska a dochody rolników; dylematy wyboru. (w:) Problemy rolnictwa światowego. Tom XIII, Wydawnictwo SGGW, Warszawa 2005, s. 195.

Summary

The aim of the paper is painting differentiation of incomes level of an agricultural farm in regional scheme. The main economic category is farm income. The calculation of that category is done by a method use at European Farm Accountancy Date Network (FADN). The highest level of farm income was gained in Pomorze i Mazury region. Małopolska i Pogórze had the lowest level of farm income. It was a result of the differentiation of the agrarian structure of Polish agriculture.

Key words: income level, income differentiation, region

Słowa kluczowe: poziom dochodu, zróżnicowanie dochodowe, region

Informacje o Autorach:

Dr Agata Marcysiak

Dr Adam Marcysiak

Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach

ul. Żytnia 17/19

08-110 Siedlce

e-mail: admamar@poczta.onet.pl